

АНТРОПОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ОСВІТИ: НАВЧАННЯ ЯК РОЗУМІННЯ

Доннікова І. Національний університет «Одеська морська академія» (Одеса), e-mail irinadonnikova281@gmail.com, orcid 0000-0002-8504-1578.

Націленість сучасної освіти на навчання критичного мислення призводить до формування розділового мислення, яке не сприяє розумінню складної реальності та спричиняє неефективність людських дій. Антропокультурні виміри освіти передбачають навчання розумінню як народженню думки та знаходженню смислу.

Ключові слова: освіта, культура, критичне мислення, розуміння, смисл.

ANTHROPOCULTURAL DIMENSIONS OF EDUCATION: LEARNING AS UNDERSTANDING.

Donnikova I. National university Odessa Maritime Academy, (Odesa), e-mail irinadonnikova281@gmail.com, ORCID 0000-0002-8504-1578.

The focus of modern education on teaching critical thinking leads to the development of compartmentalized thinking, which does not contribute to understanding the complexity of reality and results in the inefficiency of human actions. Anthropocultural dimensions of education involve teaching understanding as the birth of thought and the search for meaning.

Keywords: education, culture, critical thinking, understanding, meaning.

Зв'язок між поняттями «освіта» і «культура», здавалося б, зрозумілий і не потребує роз'яснень, адже через знання освіта реалізує основні соціальні функції культури. Доречно також згадати, що генеза поняття «культура» в європейській традиції пов'язана саме з вихованням й освітою. Давньогрецька «пайдейя» об'єднала пізнання і самопізнання, осмислення і самоосмислення, довіру до істини та сумнів, з яких народжувались філософія й наука. Зануреність освіти в культурні антропопрактики відображають і сучасні «cultural studies», які також починались як педагогічний проєкт і ставили за мету «пробудити прагнення до освіти», дослідити, яким чином досвід втілюється у традиціях, системах цінностей, ідеях та інституційних формах¹.

Але також слід враховувати, що освіта завжди виконує соціальний запит, як в глобальному, так і в національних культурно-історичних контекстах. Якщо визначатися з метою та завданнями глобальної освіти, доцільно згадати про один з програмних документів її реформування, який кілька років тому жваво обговорювався і в українському освітньому середовищі, але, про який, на жаль, сьогодні майже не згадують. Йдеться про ювілейну доповідь Римського клубу «Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet»², в якій наголошується на необхідності «мислити по-новому» і визначається головне завдання освіти – навчання критичного, незалежного, оригінального мислення. Для

¹ Bill Green & Andrew Hickey (2022). Cultural studies and education: a dialogue of 'disciplines'?. *Continuum*. DOI: [10.1080/10304312.2022.2083583](https://doi.org/10.1080/10304312.2022.2083583)

² Von Weizsacker, E., & Wijkman, A. (2018). *Come On! Capitalism, Short-Termism, Population, and the Destruction of the Planet*. Berlin: Springer. 220 p.

авторів доповіді «мислити по-новому» означає, перш за все, мислити в контексті холістичного світогляду, що базується на ідеї пов'язаності всього живого і спирається на універсальні цінності.

Між тим, вітчизняні дослідження¹ свідчать про те, що освітян та науковців більше цікавить проблема визначення і формування критичного мислення, при цьому ігнорується кінцева мета – формування холістичного світогляду, який спрямовує мислення на розуміння складного і непередбачуваного контексту.

Абсолютизація критичного мислення призводить до засвоєнню знань, які, за словами Е. Морена, ламають складну структуру реальності та спричиняють глобальне нерозуміння та неефективність людських дій. Критичне мислення само по собі трансформується в розділове, ізольоване мислення і тому має бути замінено мисленням встановлення зв'язків, мисленням, яке дає можливість «сприймати й уявляти Контекст, Глобальне (відношення ціле/частини), Багатовимірне, Комплексне»².

Слід враховувати, що в мисленні і через мислення проглядається природно-соціо-культурна сутність людини з багатим когнітивним потенціалом, який не вичерпується тільки раціональністю. Доречними в даному випадку є слова П. Фейєрабенда про раціональність лише як одну з багатьох традицій, яка не є стандартом, не є силою, яка скеровує інші традиції – вона має такі ж претензії до переваги, як і будь-яка інша традиція³. Реальний світ є мультикультурним, але домінуючою в ньому виявляється монокультура, яка базується на модерністському світогляді та формальному мисленні. Чи не означає це, що «спосіб, у який сучасна культура визначає та розуміє саму реальність, є помилковим?»⁴.

Мислення – це «входження людини у простір множинності», де людина «мислить разом з іншими, а також відчуває (співчуває) разом з іншими», тому воно «одночасно є критичним і турботливим (етичним)»⁵, таким, що роз'єднує заради пізнання окремих речей і єднає заради розуміння засад співіснування людини і світу. Сучасна освіта має справу не стільки зі знанням, скільки з людиною, здатною генерувати знання через генерацію смислів власного життя. Знання стає інструментом у становленні освіченої людини, а освіта –

¹ Надурак, В. (2023). Критичне мислення: поняття та практика. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 28(2), 129–147. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-7>.

² Morin, E. Seven complex lessons in education for the future. Paris, UNESCO, 2001, p.29.

³ Feyerabend P.K. *Science in a Free Society*. London : NLB, 1978. ,p.7.

⁴ Gidley, J. (2009) Educating for evolving consciousness: voicing the emergency for love, life and wisdom. In: M. de Souza, L.J. Francis, J. O'Higgins-Norman, D. Scott (Eds) *The International Handbook of Education for Spirituality, Care and Wellbeing*, Springer: New York, p. 2.

⁵ V. S Voznyak, N. V. Lipin, 2020. Education like breach between past and future. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 2020, NO 17 p. 105.

антропологічним проєктом¹, мета якого – надати людині інструменти пізнання/самопізнання для *розуміння* себе і складного світу. Освіта, таким чином, має навчати розумінню. При чому йдеться про розуміння, яке стосується не конкретних речей або явищ і процесів, що вивчаються окремими навчальними дисциплінами і прописується в запланованих результатах навчання (хоча це також важливо). Йдеться про розуміння, пов’язане з пошуком особистісних смислів, що створюють життєвий світ людини.

Розуміння можна розглядати як активований культурою спосіб досягнення єдності людини із світом, максимального занурення у світ без втрати людиною своєї автономії, що відбувається через культурно-символічну дію – як входження в ситуацію, «уживання»². С. Кримський уподібнював розуміння емпатії і зазначав, що в такому випадку воно перестає бути суто інтелектуальною дією, прагненням до пізнання, а стає «конструктивним входженням в проблемну ситуацію, коли адекватність розкриття її смислового потенціалу вивіряється побудовою і відтворенням вузлових моментів цієї ситуації». Розуміння, таким чином, «спирається на апеляцію до предметно-культурної онтології людського спілкування», оскільки «потребує широкого кола оцінок»³. Це відрізняє розуміння від мислення, в якому домінує логічно-раціональна складова, а тому завжди залишається можливість його перетворення на «розділове мислення» (Е. Морен) з притаманним йому протиставленням суб’єкта і об’єкта, природи і культури, людини і світу.

Шукати особистісні смисли через знання, отримувати насолоду від процесу мислення і пізнання взагалі – це про освіту і людину, яка прагне знати, вміти і розуміти⁴. Розуміння, таким чином, стає ознакою освіченості та метою освіти як антропокультурного феномену. Навчання розумінню визначає сутність освітніх антропопрактик, в яких і той, хто навчається, і той, хто навчає, долучаються до процесу народження думки та знаходження смислу.

¹ Доннікова І. Культурологічне знання як антропологічний науково-освітній проєкт *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія. Вип. 43. Рівне: РДГУ, 2022. С. 49 – 55. DOI 10.35619/ucrmk.vi43.*

² Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 105.

³ Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. С. 107.

⁴ Donnikova, I.; Kryvtsova, N.. Критичне мислення в контексті антропологізації освіти. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. Матеріали X Міжнародної наукової конференції «Антропологічні виміри філософських досліджень», 21 квітня 2021, м. Дніпро.